

содержать не только безупречно изложенный фактический материал. Оно играет важную роль и в лингвистическом воспитании: студенты должны привыкать к точным, правильным формулировкам. При повторном издании автору предстоит не только пополнить пособие „новым ценным материалом“, как подчеркивает редакция

журнала „Tarybinė mokykla“⁸, но прежде всего исправить все указанные и другие недочеты и хорошо отредактировать.

Э. Галнайтите

⁸ См. Ценное научное исследование, — „Tarybinė mokykla“, 7 (1974), 36.

Latviešu literārās valodas vārdnīca, B—F, Rīgā, 1973, p. 550.

Turēdami thezaurus tipo Mülenbacho — Endzelyno žodyną, kur daugiausia dėmesio skirta liaudies kalbai, žodžių geografijai, latvių kalbininkai pradėjo leisti į dienos šviesą naują didelį leksikografinį darbą — latvių bendrinės kalbos 8 tomų žodyną. Kaip sakoma įvade, „vārdnīcā atspoguļoti literārās valodas vārdi, kā arī vārdu savienojumi, priedekļi, produktīvākie salikteņu pirmie komponenti, kuri lietoti kopš 19. gadsimta 70. gadiem (sākot ar brāļu Kāudzišu „Mērnieku laikiem“ un Apsišu Jēkaba stāstiem) līdz mūsdienām“ (I. 9). Vadīnisi, šitas žodynas parodys ne tikai dabartinį bendrinės kalbos būvį, bet ir jos kūrimąsi ir tvirtėjimą, t. y. dalį istorijos. Latvių leksikografai turėjo gerą pavyzdį — 17 tomų rusų bendrinės kalbos žodyną², juo daug kur rėmėsi, pagal jį tvarkė žodžių straipsnius ir kt.

¹ I tomo autoriai: R. Bāliņa, I. Ēdelmane, I. Grase, A. Melderis, Ā. Ozola, L. Roze, I. Rozenštrauha, M. Saule-Sleine, L. Smagare, M. Stengrevica. Redaktoriai: R. Bāliņa, S. Raģe, L. Roze, M. Stengrevica, **D. Zemzare**, ats. redaktorius L. Ceplītis, ats. red. pav. A. Miķelsone. II tomo autoriai: R. Bāliņa, **V. Cīrule**, I. Ēdelmane, A. Melderis, A. Miķelsone, Ā. Ozola, L. Roze, I. Rozenštrauha, M. Saule-Sleine, L. Smagare, M. Stengrevica. Redaktoriai: R. Bāliņa, S. Raģe, L. Roze, M. Stengrevica, ats. redaktorius L. Ceplītis, ats. red. pav. A. Miķelsone.

² Словарь современного русского литературного языка, I—XVII, М.—Л., 1950—1965.

1. sējums, A, Rīgā, 1972, p. 517; 2. sējums,

Žodyne stengiamasi atspindėti visus bendrinės kalbos stilius. Suprantant, kad ne vien tik grožinė literatūra sudaro bendrinę kalbą³, žodyne panaudota daug leksikos iš įvairių mokslo, publicistikos, tautosakos⁴ veikalų. Nors mokslo, publicistikos knygos išrinktos tik nuo 1940 metų (išskyrus kalbininkų darbus, bet ir čia nėra J. Plakio, P. Šmito, D. Zemzarės darbų ir sutrinka žodyno istoriškumas), bet specialioji leksika pateikiama gana gerai. (Neradus kartotekoje sakinių, pateikiamas, žodynininkų žargonu tariant, plikas žodis arba tik kelių žodžių informacinis junginys: **aizgurkstėtis** ... Sniegs aizgurkstėjās zem gājēja kājām (I. 66). Taip daroma visuose bendrinės kalbos žodynuose, ypač mažesnės apimties, nors kai kuriems žodžiams buvo galima paieškoti sakinių, pvz., **aizguvums** yra vartojamas įvairiausiose knygose, o Žodyne jis „plikas“ (I. 67).

Žodžio straipsniai yra platūs, išsamūs, stengiamasi pateikti žodžių įvairią aplinką,

³ Žr. pastabas apie „Lietuvių kalbos gramatikos“ autorių susižavėjimą tik grožinės literatūros kalba, A. Girdenis, V. Žulys (rec.), — Baltistica IX 205.

⁴ Tautosaka ar tik daugiau nebus tarminės leksikos dalis, jos kaip ir vaizdingasis sluoksnis. Kartais ir morfologija yra grynai tarminė, kurią žodyno autoriai, rodos, be reikalo taiso: Tautu dėla kumelinis Kā ūdeņs atlīgoja LD 10022 (I 387). Tokių taisyčių yra labai daug, net Rainio kūrybos atvejais.

sinonimiką. Rainio, Aspazijos, Blaumanio, Endzelyno, Upyčio, Jaunsudrabinio, Kempės ir kitų žymių latvių žodžio meistrų raštai yra tvirtas pamatas atskleisti latvių kalbos įvairovę, tobulumą ir grožį. (Kartais tik pasirodo, kad per didelis dėmesys skiriamas publicistikai, ir paprasčiausias žodis cituojamas ilgu sakiniu iš kokio eilinio eiliniausio laikraščio su ilgomis pažymomis: **dzīvnieks**... Dzīvnieku atmiņas pētišana ir viens no interesantākajiem Gruzijas fiziologu darba virzieniem. Rīgas B(alss) 67, 276, 5. (II. 467). **dāļāt** ... No skolas viņš rakstīja garas vēstules. Audzinātāja atbildēja un dāļāja siltus vārdus — kā māte. Lauku Dzīve 68, 3, 26 (II. 247). Sakinių atranka tokiame žodyne turėtų būti sureikšmintas, o kaip matyti iš rinkinių „Latviešu valodas kultūras jautājumi“, ta periodika nėra geros kalbos⁵.

Žodžio straipsnyje idealiai, galima sakyti, skirstomos žodžių reikšmės, nustatomi smulkiausi ir vos pastebimi niuansai. Daug dėmesio skiriama frazeologizmams⁶. Nors jų suvokimas yra per platus (frazeologizmais laikomas ir patarlės ar šiaip vaizdingesni pasakymai: *Dot — vai acs, vai galva* — I. 35; *No pirma acu uzmetiena* — I. 36; *Pa vienu ausi iekšā, pa otru ārā (laukā)* — I. 55 ir kt.), bet medžiagos išsamus pateikimas, kruopštus su tvarkymas yra nemažos svarbos dalykas.

Žodžių pateikimas tam tikrais atvejais yra skirtingas nuo mūsų leksikografijoje įprastų normų. Kiekvienas priešdėlinis veiksmažodis ar vad. veiksmažodinis daiktavardis yra pateikiamas atskirai, ne viename lizde su pamatiniu žodžiu. Stengiamasi įsigilinti į daugiskaitinių daiktavardžių vartoseną ir daugiskaitos forma pateikiama vietoj kartais galimų vienskaitos formų (bent kai kurioms reikšmėms, pvz.,

⁵ Plg. A. Blinkena, Dažās piezīmes par mūsu preses valodu, Latviešu valodas kultūras jautājumi, 4., Rīgā, 1968, 20–30 ir daugybę kitų.

⁶ Apie frazeologizmų esmę žr. Н. И. Толстой, О реконструкции праславянской фразеологии, — Славянское языкознание, Москва, 1973, 276.

asaras — I. 323–324), parašant, kad galima ir vienaskaitinė forma. Tai yra net žodyno privalumas, nes išryškinama tikroji vartoseną ir daiktavardžio daugiskaitėjimo procesas. Šitoks žodžių iškėlimas turėtų būti įdomus ir mūsų leksikografams, kartais būtinai kuriantiems vienaskaitos formas kokiam daugiskaitiniam ar daugiskaitėjančiam daiktavardžiui.

Žodyno praktikai svarbus ir tautų vardų pateikimas. Pvz.: **azerbaidžāņi**, -u, v.: **azerbaidžāņis**, -ņa v.; **azerbaidžāņietis**, -ša, v.; **azerbaidžāņiete** -es, dsk. -šu, s. 1. dsk., v. *Tauta, Azerbaidžānas PSR pamatiedzīvotāji. Azerbaidžāņu valoda*...

2. arī vsk. *Šis tautas piederīgais*. □ Azerbaidžāņietis Kaspijas jūras malā, moldāvietis Dņestras ličos... ir brīvi ļaudis... Sudrabkalns II, 543.

Žodynas iš dalies nurodo ir kirčiavimo ypatingumus, nes pažymima homonimų priegaidės (pvz. *āust* „aušti“, I. 505 ir *aūst* „aušti“, I. 506), nurodo išimtis, kur kirtis nenušoka į pirmąjį žodžio skiemenį (pvz., *ar'vien* || *ar'vienu*, I. 322).

Ne latvių kalbos specialistui sunku ką pasakyti dėl Žodyno detalių, dėl atskirų žodžių ir sakinių taisyklingumo. Šis latvių kalbininkų veikalas apskritai sukelia daug minčių. Tai, kad bendrinės kalbos normos nustatomos pagal ilgą vartoseną pavyzdžius, kad sudaryta milijoninė kartoteka ir kad normos neprimetamos pagal kalbininkų gimtąją tarmę ar šneką, yra įsidėmėtinas dalykas. Įvairių kalbos stilių iškėlimas, specialus skyrimas, daugybė stilistinių nuorodų rodo Žodyno autorių atliekamą didžiulį bendrinės kalbos tyrimą ir detalių gvildenimą. Latvių tauta gauna stambų savo gimtosios kalbos kultūros kėliklį. Jis bus kiekvieno kultūros, mokslo darbuotojo kalbos tobulinimo šaltinis. Įvairių mokslo šakų žmonės, kelios dešimtys žymiausių latvių mokslininkų, yra padėję leksikografams susigaudyti painių ir sunkių specialiųjų mokslų terminijoje ir apskritai tuose labirintuose. Toks mokslininkų bendradarbiavimas davė ir dar, be abejo, duos gražių vaisių.

V. Vitkauskas